

УДК 342.951:[351.824.1:69](477)(043.5)

DOI 10.32782/cuj-2024-4-1

Буга Володимир Васильович

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-0655-5256

Кузьменко Сергій Георгійович

доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук,
професор, професор кафедри цивільного, трудового права та права
соціального забезпечення
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-5325-9433

Назимко Олена Вікторівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-господарських та гуманітарних дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-5418-7438

ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Статтю присвячено вивченню досвіду запобігання правопорушень у сфері будівництва у країнах Європейського союзу. Визначено, що системний аналіз теоретичних напрацювань свідчить про те, що важливість вивчення досвіду зарубіжних країн зумовлена не лише подібністю соціально-економічної, географічної, релігійної, демографічної та культурологічної обстановки, а й детермінованістю однаковими соціально-економічними чинниками і схожими недоліками в організації та запобігання правопорушенням. Встановлено, що запобігання правопорушенням у сфері будівництва в зазначених країнах, як і в Україні, здійснюється в межах різних галузей права. Однак, у адміністративно-правовій площині забезпечується шляхом застосування до суб'єкта вчинення каральних і (або) альтернативних їм інших, некаральних заходів впливу. Особливістю каральних заходів більшості європейських країн є великі розміри штрафних санкцій, порівняно з Україною, за порушення норм, стандартів та правил будівельного законодавства. На основі вивченого зарубіжного досвіду стало очевидно, що подальше зниження показників вчинених правопорушень в сфері будівництва неможливе без проведення комплексу запобіжних заходів, основою яких повинен бути аналіз факторів, що зумовлюють вчинення таких правопорушень. Досвід багатьох країн, а саме Іспанії, Німеччини, зумовив зосередження уваги на значному оновленні та розвитку вітчизняних кадрових ресурсів

в умовах реформування окреслених вище суб'єктів запобігання злочинності у будівельній сфері. У зв'язку з цим встановлено, що стаж інспекторів та ревізорів за такою сферою запобігання здебільшого не перевищує десяти років, що засвідчило недосвідченість працівників та потребу постійного посиленого контролю за їх діяльністю з наданням практичної допомоги, роз'яснень.

Ключові слова: зарубіжний досвід, правопорушення, будівництво, Європейський союз.

Buha V. V., Kuzmenko S. H., Nazymko O. V. Experience in preventing offenses in the sphere of construction in the countries of the European Union

the article is devoted to the study of the experience of preventing offenses in the field of construction in the countries of the European Union. It is determined that the system analysis of theoretical developments indicates that the importance of studying the experience of foreign countries is due not only to the similarity of the socio-economic, geographical, religious, demographic and cultural situation, but also to the determination of the same socio-economic factors and similar shortcomings in the organization and prevention. It is established that the prevention of offenses in the field of construction in the specified countries, as well as in Ukraine, is carried out within the framework of different branches of law. However, in the administrative and legal plane, it is ensured by applying punitive and (or) alternative, non-punishable measures of influence to the subject of the commission. A feature of punitive measures in most European countries is the large amounts of fines compared to Ukraine for violation of norms, standards and rules of construction legislation. Based on the studied foreign experience, it became obvious that further reduction of the indicators of committed offenses in the construction sphere is impossible without carrying out a set of measures, the basis of which should be an analysis of the factors that determine the commission of such offenses. The experience of a number of foreign countries (Spain, Germany) determined the need to pay attention to a significant renewal and training of domestic human resources in the context of reforming the above-mentioned entities preventing offenses in the construction sphere. In this regard, it was established that the experience of inspectors and auditors in such an area of prevention generally does not exceed ten years, which testified to the inexperience of workers and the need for constant enhanced control over their activities with the provision of practical assistance, explanations.

Key words: foreign experience, offense, construction, European Union.

Вступ. Галузь міжнародного публічного права, що стосується регулювання будівельної діяльності, представлена законами універсального та регіонального характеру, в тому числі законами міжнародних організацій. Універсальність таких правових норм виражається переважно в міжнародних конвенціях та рекомендаціях, що стосуються питання безпеки будівництва як процесу зведення будівлі та її подальшої безпечної експлуатації. У цьому контексті в першу чергу слід згадати конвенції та рекомендації Організації Об'єднаних Націй (ООН) та Міжнародної організації праці (МОП).

Метою статті є дослідження досвіду запобігання правопорушенням у сфері будівництва у Європейських країнах.

Матеріали та методи. Досвід запобігання правопорушенням у сфері будівництва у Європейських країнах досліджувався у роботах Дмитренко В., Дубінін Д., Євтушенко В., Кусп'як Г., Околович М., Олюха В., Сурганова А., та інших вчених.

Результати. Галузева стандартизація задає тон міжнародно-правовій діяльності між-

народних урядових і неурядових організацій та є основою для формування принципів правового регулювання будівельної галузі в розвинених країнах. Системний аналіз теоретичних напрацювань показує, що важливість вивчення досвіду інших країн зумовлена не лише схожими соціально-економічними, географічними, релігійними, демографічними та культурними ситуаціями, а й детермінованістю одних і тих самих соціально-економічних чинників та схожими недоліками в організації та запобіганні злочинності.

Загалом у європейських країнах структура державного механізму нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері будівництва містить три основні компоненти, а саме: нормативна база будівельної галузі; система нагляду та контролю виконання будівельного законодавства; система оцінювання відповідності об'єктів і суб'єктів регулювання вимогам будівельного законодавства.

У будівельному законодавстві можна виділити низку елементів, серед яких – адміністративні, правові й технічні, які допомагають

класифікувати нормативні документи відповідно до їх призначення у сфері регулювання.

Адміністративний елемент будівельного законодавства визначає порядок і процедури діяльності органів будівельного нагляду та контролю, а також відповідальність за порушення встановлених вимог. Правовим же складником зумовлюються основні принципи системи регулювання будівельної галузі та правила поведінки її суб'єктів. Технічний елемент законодавства включає загальні технічні норми безпеки для будівель і споруд, їх складників, а також будівельної продукції.

Загалом система оцінювання відповідності в будівельній галузі більшості розвинених країн характеризується наявністю в ній таких складників: 1) ліцензування/реєстрації фахівців будівельної галузі; 2) акредитації програм професійної освіти; 3) акредитації підприємств та організацій у сфері безперервного навчання й підвищення кваліфікації фахівців будівельної галузі; 4) акредитації органів будівельного нагляду й контролю; 5) сертифікації спеціалістів у сфері будівельного нагляду й контролю; 6) акредитації метрологічних і випробувальних лабораторій; 7) сертифікації підрядників для встановлення та налагодження систем і складників об'єктів будівництва відповідно до систем сертифікації виробників будматеріалів, виробів, обладнання, приладів та апаратури; 8) сертифікації продукції та послуг, яких потребує будівельна галузь.

Зазначимо, що у травні 1985 р. Рада ЄС прийняла Резолюцію №85/C136/01 про «Новий підхід» до технічної гармонізації та стандартів, забезпечивши нову основу для гармонізації національних нормативів для промислової продукції. Новий підхід було розроблено з метою полегшити завоювання внутрішнього ринку та розробити гнучке й технічно-нейтральне законодавство, зробивши перехід від деталізованих технічних вимог до конкретної продукції, визначення основних вимог для типів продукції, таким чином сприяючи інноваціям та встановленню конкуренції [1, с. 142–151].

Згодом зазначене рішення втратило свою чинність і було замінено на Рішення (ЄС)

№768/2008/ЄС від 09 липня 2008 р. про встановлення загальних правил торгівлі товарами. Відповідно до нього глобальний підхід продовжує забезпечувати гнучкість оцінки відповідності протягом усього виробничого процесу для того, щоб пристосуватися до вимог кожної окремої операції. Використовується модульна система, за якої процес оцінки відповідності складається з декількох операцій (модулів) [2]. Ці модулі розрізняються між собою за змістом залежно від стадії розробки продукції (розрахунок, створення прототипу), методу оцінки (контроль, документації, гарантія якості) і особи, яка проводить цю оцінку (виробник або третя сторона) [98, с. 47].

Наприклад, будівельне право Іспанії є складовою як адміністративного, так і цивільного права, включає в себе сукупність питань, пов'язаних із процесом будівництва та самі будівельні правила, що регулюють форми цього процесу і розв'язання адміністративних процедур у сфері будівництва.

Безпосередньо адміністративно-правова складова будівельного права Іспанії визначається адміністративно-правовими нормами, що визначають правила експлуатування та якості будівельних матеріалів об'єкта будівництва, вимоги щодо дизайну вікон, дверей, несучих стін і перекриття, зовнішньої естетичної форми будівель, присутні кошторисні обмеження щодо фінансування будівництва, які обмежують марнотратство будівництва комунальних будівель. Однак у законодавстві Іспанії, як і в більшості інших країн Європи, порушення в галузі будівництва вважаються кримінальними проступками і передбачають кримінальну відповідальність.

Адміністративно-правове регулювання будівництва в Польщі характеризується тим, що вагомою його складовою є норми адміністративного права, зовнішнім виразом яких є більшість положень Закону «Про будівництво». Безпосередньо контроль у галузі будівництва здійснюють Інспекторати Будівельного Нагляду, підпорядковані Міністерству інфраструктури та будівництва, до завдань яких входить, зокрема, контроль за дотриманням законодавства, в тому числі при здійсненні приватного житлового будівництва.

Серед заходів адміністративного примусу при виявленні містобудівних порушеннях посадові особи інспекторату застосовують припис про усунення порушень, штраф та рішення про знесення самочинного будівництва. Втручання інспекторів будівельного нагляду у процес будівництва відбувається виключно для захисту суспільних інтересів. Крім того, ці органи влади здійснюють реагування у разі зміни способу використання будівлі або її частини без необхідного дозволу чи повідомлення [3].

Розглядаючи польське законодавство у сфері будівництва, слід звернути увагу на Закон про внесення змін до Закону про будівництво та інших законів (13 лютого 2020 року), який був підписаний Президентом 3 березня 2020 року. Законодавець пояснює, що необхідність внесення змін до Закону про будівництво виникла, головним чином, з метою прискорення та спрощення інвестиційного та будівельного процесу, а також підвищення стабільності прийняття рішень у процесі будівництва [3; 4].

Зміни 2020 року запровадили новий каталог об'єктів, які не потребують згоди органів будівельного нагляду та контролю, тобто дозволу на будівництво та повідомлення, перед початком будівництва. Ще одним нововведенням є положення про те, що невеликі будівлі, незалежно від їхнього розташування, не потребують дозволу на будівництво або повідомлення. Раніше інженерні комунікації, розташовані в громадських місцях, повинні були бути зареєстровані. Водовідвідні труби діаметром 100 см або з максимальним діагональним перерізом 100 см не потребують повідомлення або дозволу на будівництво. Мета цієї поправки – розвіяти інтерпретаційні сумніви, які виникали у випадку водопропускних труб з поперечним перерізом, відмінним від круглого. Крім того, системи водовідведення, які є простими за конструкцією, звільняються від отримання дозволів та повідомлень [3; 4]. Крім того, відповідно до Закону, важливою зміною в будівельному процесі 2020 року є поділ будівельних проєктів на три частини. Ці законодавчі процедури покликані зменшити навантаження на органи

місцевого самоврядування та прискорити підготовку проєктної документації в обсязі, необхідному для отримання дозволу на будівництво. З метою уточнення обов'язків проєктувальника та органу управління будівельні проєкти наразі поділяються на: плани забудови території або ділянки, проєкт будівництва та технічний проєкт [3; 4].

Слід зазначити, що в Польщі, як і в Україні, існує багато будівель, які були самовільно збудовані багато років тому і про які органи будівельного нагляду не знають (а отже, не можуть вжити заходів, передбачених Будівельним кодексом). Власники зазвичай не охоче легалізують самобудови через побоювання високих витрат на легалізацію та через страх отримати наказ про їх знесення від органів будівельного нагляду, головним чином через те, що вони не відповідають місцевому плану забудови. Поправки до Закону про будівництво спростили легалізацію таких об'єктів [4]. Основною вимогою для легалізації є те, щодо повідомлення про завершення робіт має бути додана заява про право використання об'єкта для будівельних цілей, заява про дату завершення робіт, інвентаризаційний опис та технічний огляд. У випадку цієї процедури роль органу будівельного нагляду обмежується перевіркою повноти доданих документів, включаючи умови щодо нерозпочатої процедури будівництва відповідного об'єкта та технічної експертизи, яка безпосередньо показує, чи є об'єкт придатним для використання зокрема, чи становить він загрозу життю або здоров'ю людей. Органи влади також перевірятимуть, чи існують обґрунтовані сумніви щодо умов, пов'язаних з датою завершення будівництва (чи минуло щонайменше 20 років з моменту завершення будівництва). Слід підкреслити, що нова процедура застосовується не лише до об'єктів самочинного будівництва, завершених до 1995 року, але й до будівель, зведених після 1994 року без згоди органів державного архітектурно-будівельного контролю [3; 4].

Водночас будівельне законодавство Німеччини відрізняється високим ступенем деталізації. На федеральному рівні застосовується єдиний для всієї країни Федеральний буді-

вельний кодекс, що охоплює такі аспекти будівельної діяльності, як землекористування та право власності. На регіональному рівні застосовуються будівельні норми суб'єктів федерації, що базуються на модельних нормах [5, с. 40; 6, с. 47].

Відповідно до Будівельного Кодексу Німеччини (BauGB) проекти планів використання та забудови території обов'язково виносяться на громадське обговорення, під час якого мешканці протягом місяця мають право подати свої зауваження і пропозиції. На підставі публічної думки виконавчий орган муніципалітету зобов'язаний підготувати підсумковий звіт, який передає представницькому органу громади для подальшого затвердження. Резолюції громадських обговорень є підставою для обов'язкового внесення змін у проекти планів забудови [3, с. 172].

Будівельне законодавство *Великої Британії* складається з двох компонентів: статутного нормативно-правового акта, виданого законодавчим органом влади, та статутного регламенту, створеного виконавчим органом влади. Приклад першого компоненту – це закони про будівництво, що мають назву Будівельний акт. У межах території кожного суб'єкта діє свій (наприклад, Building Act у Шотландії). Другий компонент – Будівельний регламент, що є законодавчим актом уповноваженого органу виконавчої влади, в якому викладені будівельні норми та правила. В Англії та Уельсі такими документами є Building Regulations від 2000 року [6, с. 47–48; 7, с. 337]. Регламентуючу роль у будівництві виконує система практичних кодексів, розроблювальних Британським інститутом стандартів [8].

Конкретизація положень законодавства здійснюється на рівні місцевого нормотворення. Так, у Вестмінстері діє місцевий Кодекс будівельної практики (Code of Construction Practice – Westminster City Council), розроблений самоврядним органом одного із районів Лондона для моніторингу, контролю, управління та забезпечення нормативних приписів для інфраструктурних проєктів. Цей Кодекс встановлює обов'язкові для розробника та підрядника стандарти та процедури, в тому числі режим будівельних робіт, що спричи-

няють незручності мешканцям близько розміщених будинків, а також мінімальні стандарти і порядок управління для зменшення шкідливого впливу проєктів будівництва. Акт охоплює регулювання кваліфікаційних вимог до працівників у будівництві. Зобов'язує підрядника разом з субпідрядником працевлаштувати не менше 10% місцевого населення від персоналу, залученого до будівництва. Окрема увага приділяється розміру плати за додаткові адміністративні послуги, наприклад, консультування на предмет відповідності екологічному законодавству, розгляд скарг, зміна руху транспорту.

Слід додати, що ревізія господарської діяльності у Великій Британії має давні історичні корені. Ще у 1866 році, було створено відомство Генерального контролера і ревізора. Згодом, у 1983 році на базі зазначеної вище служби було створено нині діюче Національне контрольно-ревізійне управління [9, с. 104], до основних завдань якого належить: здійснення і покращання процесу фінансового контролю у міністерствах, відомствах та інших державних органах; сприяння ефективності використання фінансових та інших матеріальних ресурсів, що витрачаються безпосередньо за рішенням парламенту; підвищення техніки та якості перевірок і ревізій, які проводяться в державному секторі; надання парламенту підтвердження того, що державні фінанси й інші ресурси, витрачені на цілі, що ним встановлені.

Водночас у 1998 році розпочалася масштабна реформа органів управління фінансовим ринком. Зміст реформи – створення єдиного органу – Управління фінансового регулювання і нагляду (Financial Services Authority, FSA), відповідального за регулювання і нагляд за діяльністю всіх інвестиційних компаній, які здійснюють свою діяльність на території Великої Британії [10]. Так, з-поміж іншого на FSA покладено:

- ліцензування і здійснення пруденційного нагляду за страховими й інвестиційними компаніями, будівельними товариствами, кредитними спілками;
- нагляд за фінансовими ринками;
- консультування у даних сферах.

Надалі упродовж 2001–2005 років FSA були передані функції таких організацій:

- 1) Ради по цінних паперах та інвестиціях (Securities and Investment Board, SIB);
- 2) Організації по регулюванню керуючими інвестиціями (Investment Management Regulatory Organization, IMRO);
- 3) Управління по приватних інвестиціях (Personal Investment Authority, PIA);
- 4) Комісії по будівельних товариствах (Building Societies Commission) [11; 12].

Нині FSA наділене досить широкими можливостями здійснення регулювання у своїй сфері діяльності. Воно має право деталізувати нормативно закріплені загальні норми здійснення нагляду, ухвалювати різного роду керівні вказівки установам, тлумачити законодавство, проводити в життя норми права. Такий режим дозволяє FSA приймати більш виважені рішення, бути гнучким і чутливим до змін у будівельній, інвестиційній та інших пов'язаних сферах.

Висновки. Таким чином, з огляду на процеси глобалізації в межах світового економічного простору проаналізовані особливості зарубіжного контролю та нагляду у сфері будівництва, позаяк такий контроль організований по-різному. Спільним є те, що в більшості західноєвропейських країн постійно здійснюють підвищення кваліфікації працівників контрольно-ревізійних та інших наглядових органів, розробляють і втілюють у життя нові методики здійснення адміністративного провадження, вивчають нові способи вчинення правопорушень, аналізують та узагальнюють провадження, а результати таких

узагальнень доводять до відома практичних працівників. Крім цього, значну увагу приділяють виявленню причин та умов, які сприяють учиненню правопорушень (зокрема, у Бельгії, Франції, Данії функціонують окремі підрозділи, основним завданням яких є виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню правопорушень, у тому числі у сфері будівництва).

В Україні реформи правоохоронних та інших адміністративних і контролюючих органів призвели до значного оновлення людських ресурсів. Більшість поліцейських, інспекторів та аудиторів у будівельному секторі мають досвід роботи менше п'яти-десяти років. Тому менш досвідчені працівники потребують постійного, інтенсивного нагляду та уваги, практичної підтримки та належного інструктажу. Необхідно відновити досить ефективну систему наставництва та вирішити проблеми адаптації та набуття професійних навичок молодими фахівцями.

При подальшому оновленні вітчизняного законодавства та реформуванні правоохоронної системи доцільно виважено поєднувати перевірені практикою і достатньо ефективні вітчизняні надбання зі стандартами, закріпленими у правових системах зарубіжних країн, позаяк повністю перенести досвід організації і діяльності контрольних служб зарубіжних країн в українське законодавство неможливо, але знання шляху, яким іде розвиток контролю та нагляду у сфері будівництва в цих країнах, вивчення їх досягнень і помилок допомагає нам на шляху до створення зразкової системи правоохоронних та контрольно-ревізійних суб'єктів.

Література

1. Євтушенко В. Європейський підхід до нормування та стандартизації у будівництві. *Публічне право*. 2013. № 1. С. 142–151.
2. Дмитренко В. І. Міжнародний та вітчизняний досвід нормативно-правового забезпечення діяльності підприємств будівельної галузі. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8170>.
3. Околович М. Є. Адміністративно-правове регулювання містобудівної діяльності органами місцевого самоврядування: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2018. 258 с.
4. Nowelizacja prawa budowlanego w 2020 r. URL: <https://murator-dom.pl/prawo/formalnosc-budowlanej-nowelizacja-prawobudowlanego-2020-podpisana-przez-prezydenta-aa-zK3Q-kLbD-cFo1.html>.
5. Дубінін Д. В., Сурганова А. І. Гармонізація національного будівельного законодавства з європейськими нормами досвід Німеччини. *Сучасні проблеми технічного регулювання у будівництві*: зб. наук. праць. Київ: КНУБА, 2015. Вип. 1. С. 38–42.

6. Куспьяк Г. Зарубіжний досвід застосування механізмів управління в капітальному будівництві. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2019. Вип. 25. С. 42–51.
7. Олюха В. Г. Господарсько-правові засоби оптимізації капітального будівництва у сучасній Україні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Одеса, 2015. 473 с.
8. Непомнящий О. М., Митропан Т. К. Зарубіжний досвід управління ризиками в системі закупівель товарів, робіт та послуг у сфері будівництва. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6. № 1–2. С. 37–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2018_6_1-2_7.
9. Ткаченко С. М. Правовий статус вищих органів фінансового контролю Великобританії, Франції, Німеччини, Польщі. *Держава і право*. 2018. № 2. С. 103–111.
10. Тригуб О. Розвиток фінансового сектору Великої Британії в умовах Brexit: початок нової епохи. *Експертна платформа*. 2020. URL: https://expla.bank.gov.ua/expla/news_0140.html.
11. Financial Stability Board. *Global systemically important financial institutions*. 2019. URL: <https://www.fsb.org/2019/11/2019-list-of-global-systemically-important-banks-g-sibs/>.
12. Руденко Ю. М., Токар В. В. Фінансові системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2010. 348 с.

References

1. Ievtushenko, V. (2013). Yevropeyskyi pidkhid do normuvannya ta standartyzatsii u budivnytstvi [The European approach to regulation and standardization in construction]. *Publichne pravo*, 1, 142–151 [in Ukrainian].
2. Dmytrenko, V.I. (2018). Mizhnarodnyi ta vitchyzniani dosvid normatyvno-pravovoho zabezpechennia diialnosti pidpriemstv budivelnoi haluzi [International and domestic experience in regulatory support for the activities of enterprises in the construction industry]. *Efektivna ekonomika*, 11. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8170> [in Ukrainian].
3. Okolovych, M.Ye. (2018). Administratyvno-pravove rehuliuвання mistobudivnoi diialnosti orhanamy mistsevoho samovriaduvannya [Administrative and legal regulation of municipal independence includes municipal self-government]. *Candidate's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
4. Nowelizacja prawa budowlanego w 2020 r. Retrieved from: <https://murator-dom.pl/prawo/formalnosc-budowlane/novelizacja-prawobudowlanego-2020-podpisana-przez-prezydenta-aa-zK3Q-kLbD-cFo1.html> [in Polish].
5. Dubinin, D.V., & Surhanova, A.I. (2015). Harmonizatsiia natsionalnoho budivelnogo zakonodavstva z yevropeiskymy normamy dosvid Nimechchyny [Harmonization of national building legislation with European standards: German experience]. *Suchasni problemy tekhnichnoho rehuliuвання u budivnytstvi: zb. nauk. prats*. Kyiv: KNUBA, 1, 38–42 [in Ukrainian].
6. Kuspliak, H. (2019). Zarubizhnyi dosvid zastosuvannya mekhanizmiv upravlinnia v kapitalnomu budivnytstvi [Foreign evidence of the stagnation of control mechanisms in capital life]. *Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennia*, 25, 42–51 [in Ukrainian].
7. Oliukha, V.H. (2015). Hospodarsko-pravovi zasoby optymizatsii kapitalnoho budivnytstva u suchasni Ukraini [Government-legal methods of optimization capital everyday life in modern Ukraine]. *Doctor's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
8. Nepomniashchyi, O.M., & Mytropan, T.K. (2018). Zarubizhnyi dosvid upravlinnia ryzykamy v systemi zakupivel tovariv, robit ta posluh u sferi budivnytstva [Foreign evidence of risk management in the system of purchasing goods, work and services in the everyday life sector]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, Vol 6, № 1–2, 37–41. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2018_6_1-2_7 [in Ukrainian].
9. Tkachenko, S.M. (2018). Pravovyi status vyshchykh orhaniv finansovoho kontroliia Velykobrytanii, Frantsii, Nimechchyny, Polshchi [Legal status of the major financial control bodies of Great Britain, France, Germany, Poland]. *Derzhava i pravo*, 2, 103–111 [in Ukrainian].
10. Tryhub, O. (2020). Rozvytok finansovoho sektoru Velykoi Brytanii v umovakh Brexit: pochatok novoi epokhy [The development of the financial sector of Great Britain in the minds of Brexit: the beginning of a new era]. *Eksperтна платформа*. Retrieved from: https://expla.bank.gov.ua/expla/news_0140.html [in Ukrainian].
11. Financial Stability Board (2019). *Global systemically important financial institutions*. Retrieved from: <https://www.fsb.org/2019/11/2019-list-of-global-systemically-important-banks-g-sibs/> [in English].
12. Rudenko, Yu.M., & Tokar, V.V. (2010). *Finansovi systemy zarubizhnykh krain* [Financial systems of foreign countries] : navch. posib. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].